

Jerzy GÓRECKI*, Edyta SERMET*

NATURA 2000 a społeczna odpowiedzialność górnictwa

*„Górnictwo nie jest wszystkim,
ale bez górnictwa wszystko jest niczym”*
Max Planck

Streszczenie: *NATURA 2000* jest europejską siecią obszarów chronionych, mających zachować bioróżnorodność Europy. W Polsce do końca roku 2009 wyznaczono 141 Obszarów Ochrony Specjalnej Ptaków (OSO według tzw. Dyrektywy Ptasiej) i 823 Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk (SOO według tzw. Dyrektywy Siedliskowej). Stanowią one odpowiednio 15,6% i 11,0% powierzchni Polski. W granicach tych obszarów znalazły się 644 złoża udokumentowane przewidziane do eksploatacji odkrywkowej.

Wiele złóż ważnych z punktu widzenia bezpieczeństwa surowcowego kraju nie należało obejmować obszarami *NATURA 2000*, gdyż opinie o wyjątkowej szkodliwości górnictwa są wyolbrzymiane.

W obszarach *NATURA 2000* nie wyklucza się możliwości eksploatacji złóż, ale zarządzanie środowiskiem geologicznym jest trudniejsze.

W imię społecznej odpowiedzialności górnictwa konieczne jest skuteczne włączenie się reprezentantów branży górniczej w prace zespołów lokalnej współpracy przy tworzeniu planów zadań ochronnych dla obszarów sieci obejmujących złoża przewidziane do eksploatacji odkrywkowej. Na tym etapie prac możliwe wydaje się dokonanie korekt granic tych obszarów i uzasadnione wyłączenie z nich niektórych złóż.

Słowa kluczowe: sieć *NATURA 2000*, środowiskowe uwarunkowania eksploatacji, społeczna odpowiedzialność górnictwa

NATURA 2000 and mining social responsibility

Abstract: *NATURA 2000* is a European network of protected areas. Main goal of the net is the conservation of biodiversity of our continent. 141 Special Protection Areas – SPAs (created under the Birds Directive), as well as 823 Special Areas of Conservation – SACs (created under the Habitats Directive) were in existence in Poland by

* Dr inż., Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica, Kraków; e-mail: gorecki@geol.agh.edu.pl, sermet@agh.edu.pl

the end of 2009. They cover 15.6% and 11.0% of the territory of Poland respectively. There are 644 of deposits located in these areas, both exploited and unexploited, but taken in regard as to possible use in the future.

Many deposits, which are of interest to national mineral raw materials supply security, should not have been included in the *NATURA 2000* areas, as the opinions of over-exploitation and possible devastation caused by mining were blown out of proportion.

Exploitation of mineral deposits are not completely restricted in *NATURA 2000* areas, but management of the geological environment is made more difficult.

On behalf of mining social responsibility representatives of the mining industry should go on effectively to the groups of local cooperation during preparation of plans of protective tasks for *NATURA 2000* areas. At this stage of activity justified revision of these network boundaries and exclusion of some deposits are possible.

Key words: *NATURA 2000* network, environmental conditioning of exploitation of deposits, corporate social responsibility CSR

1. O znaczeniu górnictwa – prawdy nie dla wszystkich oczywiste

Spółeczna odpowiedzialność biznesu (ang. *Corporate Social Responsibility*, CSR) staje się nieodzownym elementem prawidłowego funkcjonowania każdej liczącej się na rynku firmy, a nawet całej branży. CSR oznacza koncepcję dobrowolnego uwzględnienia interesów społecznych i ochrony środowiska na etapie budowania strategii firmy (Fudala 2009). Tworzenie pozytywnego wizerunku przedsiębiorcy, wiarygodne starania o pozyskanie i utrwalenie zaufania klientów oraz trudna nierzadko walka o przychyłność społeczności lokalnych – to istota inicjatyw zmierzających do odpowiedzialnego kształtowania pozycji poszczególnych firm.

Górnictwo należy do tych dziedzin gospodarki narodowej, które muszą szczególnie walczyć o zmianę niekorzystnego wizerunku, jaki pojawił się w odczuciu społecznym w okresie pożądanym i korzystnych przemian społeczno-gospodarczych. Ta forma działalności gospodarczej, jedna z najstarszych i najważniejszych – niezbędna dla prawidłowego funkcjonowania kraju, bo dostarczająca kopalnych surowców mineralnych – uważana jest za dziedzinę gospodarki o wielkiej szkodliwości dla środowiska. Źródłem nieporozumień są przesadnie krytyczne, często pozbawione rzetelnych podstaw naukowych i tym samym niesprawiedliwe opinie ekologów („ekoterrorystów”), a także fatalny stan edukacji społeczeństwa w zakresie uświadamiania rangi górnictwa. Konieczne jest podkreślenie potrzeby ochrony złóż jako nieodnawialnych zasobów środowiska naturalnego, zapewnienie bezpieczeństwa surowcowego kraju i rozwoju górnictwa zrównoważonego (Radwanek-Bąk 2010) oraz popularyzowanie coraz liczniejszych, udanych form minimalizacji środowiskowych skutków działalności górniczej (Nieć i in. 2008; Pietrzyk-Sokulska 2009; Nieć, Radwanek-Bąk 2009). Jeśli społeczna odpowiedzialność górnictwa oznacza wzięcie pod uwagę interesu społecznego w relacjach ze wszystkimi podmiotami w otoczeniu istniejących i projektowanych zakładów górniczych, trzeba bezwzględnie „spotkać się w pół drogi” również z podmiotami odpowiedzialnymi za kształtowanie praktyki ochrony środowiska. Musi się to odbywać na zasadzie pełnego partnerstwa i wzajemnego uznania rzeczowych argumentów. Zbyt „ortodoksyjne” podejście przyrodników do ochrony wszystkiego, wszędzie i za każdą cenę, np. do ochrony gatunków roślin i zwierząt chronionych, ale występujących na terenie całego kraju, nie sprzyja w istocie pojęciu zrównoważonego rozwoju. Takim nie służącym w ostateczności nikomu „polem walki” jest konflikt potrzeb społecznie użytecznej działalności górniczej z istniejącymi obszarami Europejskiej Sieci Ekologicznej

NATURA 2000. Obszary takie zyskały w praktyce rangę rezerwatów, w których tylko teoretycznie istnieje możliwość eksploatacji złóż. Rzeczywistość ostatnich lat wskazuje, iż droga do pozytywnych decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach eksploatacji jest długa, trudna, kosztowna i nie gwarantująca dotarcia do celu – zwłaszcza w odniesieniu do złóż niezagospodarowanych. W dotychczasowej dyskusji dotyczącej oddziaływania górnictwa, głównie odkrywkowego, na obszary NATURA 2000 zabrakło wspólnego działania branży górniczej na rzecz wspierania odkrywkowej eksploatacji w obszarach sieci NATURA 2000 (Ptak 2010). A chodziło o cierpliwe tłumaczenie, iż górnictwo jest i powinno być w większym stopniu formą inżynierii środowiska, kształtującą architekturę krajobrazu i wspomagającą ochronę środowiska, aniżeli polem konfliktu z NATURĄ 2000. Przy wyznaczaniu polskich obszarów sieci zabrakło niemal całkowicie konsultacji ze środowiskiem geologów górniczych i górników, albo też opinie użytkowników złóż okazały się słabe i spóźnione (Sermet, Górecki 2010b). W jakich opracowaniach dokumentujących tworzenie takich obszarów zwrócono uwagę na to, że górnictwo odkrywkowe (przede wszystkim na złożach kruszywowych) *de facto* wspomaga realizację programu ochrony przyrody? Gdzie i kiedy rzetelnie podkreślono „naturotwórczy” charakter terenów poeksploatacyjnych? Czy pokazano bezsporne dowody np. na niszczenie lub ograniczenie ilości ptactwa przez górnictwo? Odpowiedzi na te pytania nie są dla branży geologiczno-górnictwa satysfakcjonujące.

Zasadnicze zręby polskiej listy obszarów sieci NATURA 2000, zamkniętej po niezbyt szerokich i pośpiesznych konsultacjach w roku 2009, są już faktem dokonanym. Ponieważ utworzona sieć będzie podlegać weryfikacji, a dla wszystkich obszarów są tworzone plany zadań ochronnych, pojawia się szansa, aby w imię społecznej odpowiedzialności górnictwa uczestniczyć aktywnie w tych działaniach. Oby tylko po stronie ekologów w dialogu uczestniczyli w większym stopniu przyrodniczy niż „ekoterrorysty”. Postęp w realizacji funkcjonowania obszarów NATURA 2000 będzie dobrym znakiem udziału górnictwa w kreowaniu zasad uczciwego korzystania ze środowiska, którego składnikiem są złoża. W społeczeństwie musi być upowszechniony pogląd, że prawidłowo zagospodarowane wyrobiska czynnych kopalń odkrywkowych i tereny poeksploatacyjne służą nie tylko tworzeniu nowych wartości środowiska przyrodniczego, ale także ochronie dziedzictwa geologicznego i georóżnorodności. Prezentacja stanu środowiska na terenach pogórnicznych powinna odsłonić prawdziwe oblicze górnictwa odkrywkowego, które przekształca wprawdzie krajobraz i zmienia przejściowo życie miejscowej flory i fauny, ale ich nie niszczy. Wykorzystanie tych terenów w celach edukacyjnych i geoturystycznych jest ciągle bardzo słabe. Warto sobie uświadomić, że większe zagrożenia dla obszarów NATURA 2000 generują rolnictwo, budownictwo, drogownictwo, czy intensywny rozwój niektórych form turystyki i rekreacji.

2. Tworzenie i rozwój obszarów sieci NATURA 2000 w Polsce

NATURA 2000 jest określona jako system ochrony zagrożonych składników różnorodności biologicznej Europy. Tworzy sieć obszarów chronionych we wszystkich 27 krajach Unii Europejskiej. Obszary sieci zdefiniowano w aktach prawnych w formie dwóch wspólnotowych dyrektyw:

- dyrektywie ptasiej (*Birds Directive*) nr 79/409 EEC z 2.04.1979 r., uzupełnionej w latach 1991 i 1994, wyznaczającej Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków OSO (*Special Protection Areas, SPAs*),
- dyrektywie siedliskowej (*Habitats Directive*) nr 92/43/EEC z 21.05.1992 r., określającej Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk SOO (*Special Areas of Conservation, SACs*), zmienionej dyrektywą 97/62/EEC.

Przewidziano kryteria selekcji (w poszczególnych krajach) oraz identyfikacji (na szczeblu Komisji Europejskiej) Obszarów o Znaczeniu Wspólnotowym OZW (*Sites of Community Importance, SCI*) zatwierdzanych jako specjalne obszary ochrony. Dyrektywa 97/62 nadała ponadto kody siedlisk przyrodniczych. W Polsce obszary takie są oznaczone kodami złożonymi z trzech liter i sześciu cyfr: PLB – miejsca ochrony ptaków wodno-błotnych (*Bird Life*), PLH – miejsca ochrony siedlisk (*Habitat*) i PLC – obszary obydwóch typów pokrywające się, czyli ostoje mieszane. Każdy z obszarów ma sporządzony Standardowy Formularz Danych z charakterystyką geograficzną obszaru, wymienionymi siedliskami i gatunkami podlegającymi ochronie, statusem prawnym siedlisk oraz z istniejącymi i przewidywanymi zagrożeniami funkcjonowania ostoi.

Wymienione dyrektywy sformułowały unijne cele i spodziewane rezultaty działań, ale formy tworzenia i sposób ochrony elementów sieci pozostawiono poszczególnym krajom. Wymóg „właściwego stanu ochrony” nie narzucał żadnemu z członków UE oczekiwanego stopnia pokrycia powierzchni kraju obszarami NATURA 2000, choć KE zastrzegła sobie prawo oceny i weryfikacji list obszarów oraz zatwierdzenia każdego obszaru jako składnika sieci.

W polskim prawie pojęcie obszarów NATURA 2000 wprowadzono przepisami ustawy o ochronie przyrody z 16.04.2004 r. (Dz.U. nr 92, poz. 880:2004 z późn. zm.), a zasady tworzenia sieci i planów ochrony określono w późniejszych rozporządzeniach Ministra Środowiska. Przewidziano też opracowanie planów zadań ochronnych, w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia; plany te ustanawia regionalny dyrektor ochrony środowiska. Plan zadań ochronnych, jako podstawowy dokument dla obszaru sieci, sporządza się na 10 lat – pierwszy w okresie do sześciu lat od dnia zatwierdzenia obszaru przez KE. Na rok 2010 przewidziano opracowanie 107 planów, a do roku 2013 – około 370.

Polska lista obszarów sieci NATURA 2000 przekazana Komisji Europejskiej w końcu 2009 r., zawiera 141 OSO i 823 SOO pokrywających około 21% powierzchni kraju (NATURA 2000 European Commission Nature And Biodiversity Newsletter 2009). W stosunku do listy wcześniej zaakceptowanej przez KE przybyły 453 nowe obszary siedliskowe i skorygowano – najczęściej poszerzono – 78 wcześniej zgłoszonych. Pośpieszne kompletowanie listy, a zwłaszcza włączenie licznych obszarów z tzw. Shadow-List pozarządowych organizacji ekologicznych oraz przyjęcie zasady, że opinie negatywne gmin nt. wyznaczenia obszarów nie mają mocy wiążącej dla GDOŚ uczyniło listę obiektem krytyki. Granice obszarów wyznaczano często bez uprzednich badań np. granic żerowania poszczególnych gatunków objętych ochroną. W wielu projektach obszarów nie udowodniono realnej potrzeby ochrony siedlisk. Zabrakło też określenia skutków przyjęcia proponowanego obszaru oraz płynących z tego korzyści. Jednocześnie – zgodnie ze znowelizowanym prawem ochrony przyrody – wszystkie obszary sieci (zweryfikowane i zatwierdzone, bądź tylko zgłoszone) podlegają ochronie prawnej już przed podjęciem ostatecznych decyzji przez KE.

KE oceniła Polską listę OSO jako „w dużej mierze kompletną” i zauważyła „dokonany ostatnio znaczący postęp”, a w odniesieniu do listy siedlisk o znaczeniu wspólnotowym – uznała ją ciągle za niekompletną (tab. 1, 2). Ilość i powierzchnia polskich obszarów należą do największych w Europie. Choć Polska nie jest krajem o nadzwyczajnej bioróżnorodności, a obszary chronione wyznaczono tylko w dwóch spośród ośmiu lądowych regionów biogeograficznych kontynentu, Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków zajmują aż 15,6% powierzchni lądowej kraju (średnia dla Europy 11,1%), a Siedliska o Znaczeniu Wspólnotowym – 11%. Ciekawe, że kraje „starej Unii” pokryły obszarami sieci średnio znacznie mniejszą część swojego terytorium niż kraje Europy środkowej i wschodniej (rys. 1, 2). Przykładowo, średnia wielkość OSO w Europie wynosi 109,7 km², a w Polsce 391,7 km² (ponad 3,5 razy więcej). W bogatych przyrodniczo Niemczech lub Włoszech OSO są prawie lub ponad pięciokrotnie mniejsze, a na europejską średnią 11,1% składa się poniżej 10% w krajach zachodnich i około 16% w krajach będących nowymi członkami Unii. Podobnie, choć w mniejszym stopniu, kształtują się relacje powierzchni obszarów wyznaczonych według dyrektywy siedliskowej (np. w sąsiadujących Niemczech powierzchnia takiego obszaru jest czterokrotnie mniejsza niż w Polsce). Czyżby kraje zachodnie nie miały już czego chronić?

Proces wyznaczania nowych obszarów sieci NATURA 2000 będzie kontynuowany w całej Europie, a sieć ma podlegać stałemu monitoringowi i weryfikacji. Już w latach ubiegłych – według danych KE dla 25 krajów UE – koszt funkcjonowania sieci szacowano na ponad 6 miliardów euro/rok. W dynamicznym procesie kształtowania obszarów sieci nie będzie można pominąć interesów branży górniczej, gdyż zbyt wiele złóż znalazło się na jej obszarach i spadła dostępność terenów złożowych. Udział przedstawicieli górnictwa, np. w modyfikacji granic obszarów wydaje się pilną potrzebą na najbliższą przyszłość.

3. Złóża kopalin w Polsce na tle obszarów NATURA 2000

Położenie złóż kopalin w obszarach NATURA 2000 czyni te złoża mniej atrakcyjnymi. Wynika to z trudności w uzyskaniu wymaganych prawem decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia górniczego, w związku z regulacjami ustawy o udostępnieniu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz ocenach oddziaływania na środowisko z 3.10.2008 r. (Dz.U. nr 199, poz. 1227:2008). Problemy dotyczą w największym stopniu górnictwa odkrywkowego. Szczególnie trudne staje się podjęcie eksploatacji złóż niezagospodarowanych. W przypadku tych złóż przyrodnicy sugerują najczęściej rozwiązania alternatywne (szukanie innych złóż tego typu poza obszarami sieci) albo trudne zapewnienie kompensacji przyrodniczej mającej zachować spójność i dobre funkcjonowanie sieci (gdy eksploatacja spełnia cele publiczne i można włączyć do sieci inny obszar z podobnym zakresem ochrony).

W końcu 2009 roku w obrębie sieci NATURA 2000 znalazły się 644 udokumentowane złoża, których eksploatację prowadzi się sposobem odkrywkowym (Ptak 2010). Dotyczy to 20 kopalin o różnym zastosowaniu surowcowym w złożach zróżnicowanej wielkości i udokumentowanych z różną dokładnością. Przeważają wyraźnie złoża kruszyw naturalnych piaskowo-żwirowych oraz kamieni drogowych i budowlanych. Występują one w 77 OSO, 99 SOO i 2 ostojach mieszanych.

TABELA 1. Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków (OSO) wg *Dyrektywy Ptasiej*TABLE 1. Special Protection Areas (SPAs) according to *Birds Directive*

Kraje członkowskie	Liczba siedlisk	Całkowita powierzchnia [km ²]	Obszar lądowy [%]*	Liczba siedlisk morskich	Obszar morski [km ²]	Postęp
Belgie (Belgia)	234	3 282	9,7	4	315	K
Bulgaria (Bułgaria)	114	23 217	20,4	14	539	N
Česká Republika (Republika Czeska)	39	9 684	12,3	–	–	N
Danmark (Dania)	113	14 718	5,9	59	12 180	K
Deutschland (Niemcy)	738	59 784	12,2	15	16 055	K
Eesti (Estonia)	66	12 592	13,5	27	6 502	K
Éire (Irlandia)	131	2 827	2,9	66	810	N
Elláda (Grecja)	163	16 740	11,9	77	1 099	N
España (Hiszpania)	599	105 032	20,6	33	1 034	N, ZP
France (Francja)	381	76 297	7,9	73	33 041	K, ZP
Italia (Włochy)	597	43 777	13,6	45	2 724	K
Kýpros** (Cypr)	7	788	13,4	1	21	N
Latvija (Łotwa)	95	6 999	10,0	4	520	N
Lietuva (Litwa)	81	6 031	9,0	1	171	N, ZP
Luxembourg (Luksemburg)	13	145	5,6	–	–	K
Magyarország (Węgry)	55	13 512	14,5	–	–	N
Malta*** (Malta)	13	16	5,1	0	0	N, ZP
Nederland (Holandia)	77	10 125	12,6	6	4 895	K
Österreich (Austria)	96	9 869	11,8	–	–	N
Polska	141	55 228	15,6	4	6 490	K, ZP
Portugal (Portugalia)	59	10 438	10,7	10	622	N
România**** (Rumunia)	109	–	–	1	–	N
Slovenija (Słowenia)	27	4 656	23,0	1	3	N
Slovensko (Słowacja)	38	12 236	25,1	–	–	N
Suomi (Finlandia)	468	30 838	7,5	66	5 567	N
Sverige (Szwecja)	531	29 874	6,2	108	4 018	N
United Kingdom (Wielka Brytania)	257	16 114	6,2	4	901	N
EU (Unia Europejska)	5 242	574 819	11,1	619	97 507	

N – niekompletny, K – w dużej mierze kompletny, ZP – ostatnio dokonany znaczący postęp

TABELA 2. Siedliska o Znaczeniu Wspólnotowym (OZW) wg Dyrektywy Siedliskowej

TABLE 2. Special Areas of Conservation (SACs) according to *Habitats Directive*

Kraje członkowskie	Liczba siedlisk	Całkowita powierzchnia [km ²]	Obszar lądowy [%]*	Liczba siedlisk morskich	Obszar morski [km ²]	Postęp
Belgie (Belgia)	280	3 269	10,1	2	198	K
Bulgaria (Bułgaria)	228	33 430	29,6	14	592	DN
Česká Republika (Republika Czeska)	1 082	7 854	10,0	–	–	N, ZP
Danmark (Dania)	261	19 319	7,4	125	16 145	K, ZP
Deutschland (Niemcy)	4 622	54 342	9,7	53	19 768	K
Eesti (Estonia)	531	11 321	16,7	46	3 752	N
Éire (Irlandia)	424	13 558	10,7	97	6 014	N
Elláda (Grecja)	239	27 798	16,3	114	6 334	N
España (Hiszpania)	1 448	131 434	24,5	97	7 926	N, ZP
France (Francja)	1 366	72 418	8,5	132	25 709	N, ZP
Italia (Włochy)	2 288	45 309	14,3	162	2 254	K
Kýpros** (Cypr)	36	711	11,5	5	50	N
Latvija (Łotwa)	324	7 856	11,3	6	562	N
Lietuva (Litwa)	279	8 822	13,2	2	171	N, ZP
Luxembourg (Luksemburg)	48	399	15,4	–	–	N
Magyarország (Węgry)	467	13 973	15,0	–	–	N
Malta*** (Malta)	28	50	13,3	1	8	N
Nederland (Holandia)	146	14 342	8,4	14	10 857	K, ZP
Österreich (Austria)	168	8 978	10,7	–	–	N
Polska	823	38 003	11,0	6	3 600	N, ZP
Portugal (Portugalia)	96	16 788	17,4	25	775	N
România**** (Rumunia)	273	32 833	13,2	6	1 353	N
Slovenija (Słowenia)	259	6 360	31,4	3	–	N
Slovensko (Słowacja)	382	5 739	11,7	–	–	N
Suomi (Finlandia)	1 715	48 552	12,7	98	5 460	N
Sverige (Szwecja)	3 983	64 468	13,7	334	7 512	N
United Kingdom (Wielka Brytania)	623	29 066	6,8	49	12 409	N
EU (Unia Europejska)	22 419	716 992	13,6	1 391	131 459	

DN – dalece niewystarczający, N – niekompletny, K – w dużej mierze kompletny, ZP – ostatnio dokonany znaczący postęp.

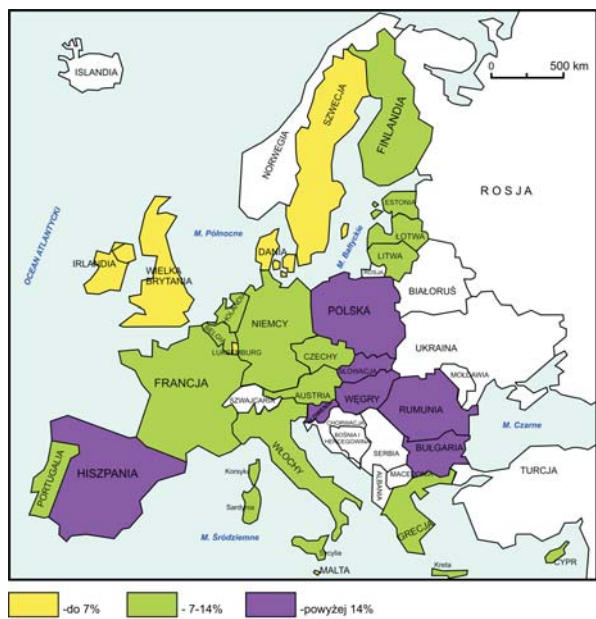
* % powierzchni lądowej Obszarów Specjalnej Ochrony Ptaków (OSO) i Siedlisk o Znaczeniu Wspólnotowym w porównaniu z powierzchnią lądową krajów członkowskich.

** Powierzchnia i % terytorium odpowiada powierzchni Cypru, gdzie prawo Wspólnoty ma obecnie zastosowanie zgodnie z protokołem 10 Traktatu Akcesyjnego Cypru.

*** Niektóre siedliska morskie, ale brak informacji o powierzchni morskiej w bazie danych.

**** Brak informacji o powierzchni w rumuńskiej bazie danych.

Źródło: NATURA 2000 European Commission Nature and Biodiversity Newsletter, Number 27-December 2009"

Rys. 1. Procentowy udział OSO w powierzchni lądowej krajów UE

Fig. 1. Proportional participation of SPAs in the land areas in EU countries

Rys. 2. Procentowy udział OZW w powierzchni lądowej krajów UE

Fig. 2. Proportional participation of SACs in the land areas in EU countries

W rzeczywistości skala problemu oddziaływania górnictwa odkrywkowego na obszary sieci jest zdaniem przyrodników większa, gdyż kłopoty z uzyskaniem pozytywnych decyzji środowiskowych są właściwe także bardzo wielu obszarom złożowym, położonym w „sąsiedztwie specjalnego obszaru siedlisk” lub „w pobliżu niezwykle ważnych korytarzy przelotowych ptaków wędrownych” (cytaty z oficjalnych dokumentów). Co to znaczy „w sąsiedztwie”, albo w „pobliżu”? Czy obszary sieci NATURA 2000 mają zdefiniowaną otulinę? Dlaczego inwestorzy górniczy muszą niejako dowodzić – wbrew zasadom prawa – swojej niewinności w kwestii domniemanego niszczenia ptaków lub innych siedlisk. Jest faktem bezspornym, że wiele ostoi włączonych do sieci nie posiada szczegółowych inwentaryzacji siedlisk i gatunków chronionych, a więc wyznaczenie takich obszarów było dokonywane na wycucie, zazwyczaj „na wyrost”. Aby o NATURZE 2000 mówić bez niedobrych emocji, trzeba dokonać rzetelnego przeglądu podstaw tworzenia sieci, wypunktować braki, przedyskutować racje wszystkich stron. Branża górnicza powinna być zainteresowana sporządzeniem wielkoskalowych map z granicami obszarów sieci i granicami udokumentowanych złóż oraz obszarami ewentualnej kompensacji przyrodniczej w rejonach możliwej powierzchniowej eksploatacji w już wyznaczonych obszarach NATURA 2000. Chodziłoby zatem o opracowanie swoistej mapy potencjalnych konfliktów górnictwa z obszarami sieci.

Do chwili obecnej większość przedsiębiorców górniczych nie ma zbyt wiarygodnego i przejrzystego CSR, choć coraz więcej firm zaczyna uwzględniać interesy społeczne w swojej działalności biznesowej (Fudala 2010). Wspierane są lokalne inicjatywy i potrzeby. Cierpliwie tłumaczy się społeczną rangę górnictwa. Szczególnie ważne jest przywracanie więzi pomiędzy zakładami górniczymi i ludnością miejscową, gdyż ich zerwanie stało się w dużej sprzeczności z nawet wielowiekowymi tradycjami funkcjonowania ośrodków górniczych (Górecki, Sermet 2010b). Na wizerunek górnictwa powinno wpłynąć korzystnie umiejętne włączenie się przedsiębiorców górniczych w wypracowanie procedur weryfikacji krajowej sieci NATURA 2000. Wizerunek „brzydkiego” górnictwa i mało ciekawe przykłady CSR ułatwiły przyrodnikom marginalne traktowanie środowisk górniczych podczas tworzenia obszarów sieci. Jest szansa, aby ludzie związani z dokumentowaniem złóż i prowadzeniem ich eksploatacji włączyli się aktywnie w pracę zespołów lokalnej współpracy przy tworzeniu projektów planów zadań ochronnych dla obszarów sieci NATURA 2000. Zespoły te tworzą osoby i podmioty, które prowadzą, bądź są zainteresowane prowadzeniem działalności w obrębie obszarów sieci. Udział w pracach zespołów jest dobrowolny, ale dla wielu przedsiębiorców górniczych powinien być wręcz obligatoryjny. Regionalne dyrekcje ochrony środowiska w coraz większym stopniu otwierają się na racje geologów i górników, dostrzegają – nie bez oporów – „naturotwórcze” działanie górnictwa, a możliwy deficyt wielu surowców np. kruszyw powinien przyspieszyć wypracowanie konsensusu pomiędzy potrzebami ochrony przyrody i górnictwem. W każdym zespole lokalnej współpracy powinien działać geolog wojewódzki, a może nawet wybrani geolodzy powiatowi.

Przy wyznaczaniu sieci NATURA 2000 należało pominąć w pierwszej kolejności obszary złóż już eksploatowanych (Górecki, Sermet 2010a). Tworzenie systemu ochrony bioróżnorodności i różnorodności krajobrazu powinno być dotyczyć raczej obszarów nieprzekształconych działalnością wydobywczą, choć wyrobiska odkrywkowe sprzyjają docelowo tworzeniu nowych siedlisk przyrodniczych i „poprawieniu” ostoi NATURY 2000. Ponieważ korekty granic obszarów sieci są ciągle możliwe i wiele złóż można z tych granic jeszcze wyłączyć, kompetentne zespoły geologów, górników i specjalistów zagospodaro-

wania przestrzennego mają obowiązek starań o sfinalizowanie uzasadnionych zmian. Przypomnijmy, że opracowane plany zadań ochronnych obowiązują przez dziesięć lat – następne szanse korekt zaistnieją dopiero po roku 2020!

W konkluzji powyższych rozważań apelujemy o wypracowanie kompromisu pomiędzy potrzebami ochrony środowiska a koniecznością uznania bezpieczeństwa surowcowego kraju za interes nadrzędny. Mówienie jednym głosem o możliwościach eksploatacji złóż w OSO i SOO przysporzy zwolenników zarówno przyrodnikom jak i górnikom, choć zapewne nie uciszy „ekoterrorystów”. Społeczna odpowiedzialność podmiotów uczestniczących w życiu publicznym powinna stać się normą postępowania we wszystkich dziedzinach gospodarki.

Pracę wykonano w ramach badań statutowych AGH nr 11 11 140 562

Literatura

- Fudala M., 2009 – Przemysł społecznie odpowiedzialny. Sur. i Masz. Bud. 4, 36–40.
- Górecki J., Sermet E., 2010a – O sieci NATURA 2000 oczami geologów w roku 2010. Biul. PiG, 439, 209–212.
- Górecki J., Sermet E., 2010b – Społeczna odpowiedzialność górnictwa. Sur. i Masz. Bud. 1, 40–44.
- NATURA 2000 European Commission Nature and Biodiversity Newsletter, Number 27–December 2009.
- Nieć M., Pietrzyk-Sokulska E., Gądek R., Lisner-Skórska J., 2008 – Górnictwo wspomagające ochronę środowiska i jego kształtowanie – doświadczenia Kieleckich Kopalń Surowców Mineralnych. Gosp. Sur. Min. t. 24, z. 4/4, 251–258.
- Nieć M., Radwanek-Bąk B., 2009 – Wykorzystanie złóż kopalin w Polsce, przyszłość i zagrożenia dla bezpieczeństwa surowcowego kraju. Prz. Geol. 57, 7, 591–599.
- Pietrzyk-Sokulska E., 2009 – Ostoje sieci NATURA 2000 jako element środowiskowych uwarunkowań eksploatacji kopalin. Gór. Odkryw., 2–3, 16–26.
- Ptak M., 2010 – Górnictwo odkrywkowe w Polsce oddziaływujące na obszary NATURA 2000 w liczbach. Kwart. AGH, Górn. i Geoinż., rocz. 34, z. 4, 493–503.
- Radwanek-Bąk B., 2010 – Rozwój górnictwa zrównoważonego w Polsce. Sur. i Masz. Bud. 3, 36–60.
- Sermet E., Górecki J., 2010 – NATURA 2000 i górnictwo odkrywkowe na początku XXI w. – trudne partnerstwo. Kop. Podst. i Posp. Górn. Skaln., 6/2009–1/2010, 23–30.